

ВІДГУК

офіційного опонента Янковської Ж. О. на дисертацію О. В. Галайчук
«Лицарство княжої доби в українському обрядовому фольклорі: мотиви та
образи» (Львів, 2018), подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.07 – фольклористика

У контексті поступування сучасної народознавчої науки дослідження Оксани Володимирівни Галайчук, безумовно, займає помітне місце. Тема, заявлена для дослідження, уже сама по собі звучить по-новаторськи, цікаво, оскільки український обрядовий фольклор щодо наявності у ньому реліктів та елементів лицарсько-дружинної поезії комплексно ще не досліджувався. Окрім того, проблеми і завдання, які дисерантка поставила у роботі, зумовлюють застосування інтердисциплінарної методології, що апелює до нових, сучасних наукових підходів. Доречне застосування у фольклористиці інструментарію суміжних гуманітарних наук (історії, етнолінгвістики, літературознавства, етнології) підкуповує та є досить ефективним. Єдине, в чому можна засумніватися – це в тому, чи не занадто широко і загально сформульовано тему роботи, оскільки дослідженням охоплено тільки зимову календарну та весільну родинну обрядовість і фольклор, що могло бути конкретизовано й у звучанні теми. Інакше виникає запитання про інші календарні та родинні цикли стосовно заявленої проблеми, про які не згадано.

Можемо стверджувати, що взятися за дослідження цієї теми було досить сміливим кроком, бо, як відомо, лицарство у традиційному західноєвропейському розумінні на теренах Києворуської держави як окремий суспільний стан сформоване не було, проте, як слушно твердить дисерантка, деякі його риси, елементи і звичаї, запозичені з Центральної та Західної Європи, трансформувалися, прижилися й отримали свій розвиток на місцевому ґрунті, ставши своїми складовими повноцінним надбанням давньоруської культури. З цієї причини, очевидно, вони й зрефлексували в різні її сфери, у тому числі й календарну та родинну обрядовість і фольклор.

в основному на рівні образів, мотивів, вербальних чи ритуально-символічних формул. Крім того, реконструктивно працюючи з календарними та родинно-обрядовими текстами у рамках поставленої мети і завдань, дисертантка вже у Вступі прокреслила перспективність обраної теми, зазначивши, що елементи лицарського фольклору цікаво було б простежити також у народній епічній поезії та прозі (думах, билинах, історичних піснях, казках, легендах, переказах), літописних пам'ятках, творах давньої української літератури, бо всі ці види і жанри існують у нерозривному зв'язку, репрезентуючи українську словесну традицію загалом.

Задіявши для аналізу широкий джерельний, текстовий матеріал, дослідниці за допомогою виокремлення та систематизації змістових, ситуаційних та символічних формул-кліше вдається декодувати давні смысли, притаманні лицарській поезії давніх часів, які, до речі, мали досить чіткі вияви й пізніше, особливо у добу козацтва.

Вступ до зазначеної роботи містить усі програмні складові, передусім чітко сформульовану мету, завдання, наукову новизну, а також дефініцію ключових термінів, зокрема – визначення лицарства як «складного багатокомпонентного поняття» і явища та лицарсько-дружинної поезії як жанрового різновиду героїчного епосу (с. 17-18). Досить репрезентативною є ця джерельна та теоретико-методологічна основа дисертації: до аналітичного обігу О. Галайчук залучила фольклорні збірники та дослідження відомих учених, починаючи від початку XIX століття і до сучасності.

Перший розділ роботи систематизує особливості дослідження теми, коротко подає історіографію. Для виконання дослідження цей розділ дуже важливий, адже фактично становить її теоретичний базис. У висвітленні лицарства як явища авторка цілком логічно спершу звертається до праць істориків (П. Куліша, М. Дашкевича, М. Грушевського, Л. Залізняка, І. Крип'якевича, Ю. Фігурного, Б. Сушинського), а у другому підрозділі до праць широкої плеяди фольклористів. Щоправда, хотілося б зауважити, що перший підрозділ цього розділу міг би бути змістовно багатшим за умови

врахування праць сучасних вчених, які спеціально досліджували і досліджають історію та культуру Київської Русі. У другому підрозділі, можливо, варто було б чіткіше хронологізувати етапи досліджень: наприклад, послідовно йдеться про дослідження І. Франка, потім І. Денисюка і далі О. Потебні (с. 42–44). Треба відзначити, що за змістом другий підрозділ досить вагомий, містить цікаві порівняння та зіставлення.

У другому розділі дисертації «Реалії лицарства в українських колядках та щедрівках» авторка виокремлює та аналізує деякі обрядово-смислові та почас ритуалізовані елементи й форми лицарства у зазначених пісенних жанрах зимової календарно-обрядової поезії: формування молодечих громад, особа князя, князівська дружина, кодекс честі, побратимство, атрибути воїна, військові відзнаки. Змістове наповнення розділу вражає. Відзначу, що заслуговує на особливу увагу робота дослідниці з текстовим джерельним матеріалом, зіставленням варіантів, записаних на різних територіях та опублікованих у різних збірниках. Цікавими є підрозділи про відображення у зимовій обрядовій поезії кодексу честі воїна (с. 66–69) та його атрибути й військові відзнаки (відповідно с. 70–76 та с. 76–81). Водночас можна зауважити, що окрім підрозділи є надто вузькими для такої структурної одиниці роботи, займаючи обшир лише в одну, а іноді й неповну, сторінку. Це підрозділи 2.1 (с. 59–60), 2.2 (с. 60–61) та 2.5 (с. 69–70), хоч проблеми, порушенні тут, вельми важливі. Можливо, окрім з них варто було б об'єднати за деякими спільними ознаками, змістовим чи символічним принципом.

У третьому розділі роботи проаналізовано лицарські мотиви у зимовій календарно-обрядовій поезії. Означивши мотив як основну і водночас найпростішу структурну одиницю сюжету фольклорного твору (с. 81) та відштовхуючись від теоретичних положень і роздумів відомих дослідників, дисертантка наголошує, що в зимовій обрядовій поезії вона найчастіше натрапляла на тексти з контамінованими мотивами (с. 82). Відтак отримали номінації й підрозділи цієї частини дисертації: «Облога міста», «Чарівні помічники», «Повчання матері» і т. п. Відзначу широку обізнаність авторки

як із джерелами, так і теоретичним матеріалом дослідження фольклорних мотивів, вільно оперуючи яким, вона вдається до компаративних студій, порівнюючи судження з цієї проблеми українських і зарубіжних учених щодо використання того чи іншого мотиву. Зокрема, це стосується аналізу мотиву «Облога міста», що відображене на сторінці 84.

У підрозділі 3.2 «Чарівні помічники» або «Молодець наміряється поцілити сокола (ворона, змію), але той випрошується» (друга назва видається дещо громіздкою) цікавими є асоціації із мотивами чарівних казок, про що, на жаль, згадано тільки однією фразою (с. 88), проте жодних паралелей та зіставлень не подано, хоч такі порівняння, бачиться, дали б можливість для глибшого розуміння і потрактування зазначеного мотиву.

Аналізуючи лицарські мотиви зимового календарно-обрядового фольклору, Оксана Галайчук акцентує не лише на окремих, ілюструючи їх використання текстовими прикладами, а й визначає основні напрямки й змістові форми мотивних контамінацій (с. 89), які почали поєднувати календарно- та родинно-обрядові мотиви, що вже саме по собі заслуговує на увагу.

Як і в другому розділі, наявність одинадцяти підрозділів (за кількістю виокремлених мотивів) у, без сумніву, цікавому аналітичному розділі, на наш погляд, не зовсім себе виправдовує, бо окрім (як, наприклад, підрозділи 3.6, 3.8, 3.9) за обсягом займають менше сторінки, а тому на основі деяких спільних рис могли б бути об'єднані.

У четвертому розділі «Традиційні епічні формули як відображення реліктів лицарства у текстах зимової календарної поезії» авторка роботи виділяє формули-символи, формули-повтори, формули на позначення часопросторових відношень та формули моделювання ситуацій. Ця частина роботи дисерантки в контексті аналізу зимової календарного фольклору має добре теоретичне підґрунтя, містить цікаві факти декодування символічних смыслів лицарської поезії у текстах зимового обрядового циклу. У виділених формулах часто проглядаються метафоричні паралелі, міфологічний

світогляд та притаманний їм завуальований глибокий символізм, тому можна стверджувати, що це найбільш ґрутовний розділ дисертації.

Останній, п'ятий розділ роботи Оксани Володимирівни ілюструє релікти лицарства докняжої і княжої доби у традиційному українському весіллі. Дослідниця зробила успішну спробу по-новому потрактувати елементи весільного обряду, цілком слушно вбачаючи в окремих обрядодіях залишки архаїчних лицарських ритуалів, які фіксуються на різних етапах відбування весільної драми. У розділі проаналізовано значний пласт джерельного матеріалу, заслуговує схвалення опертя на праці таких авторитетних дослідників, як М. Костомаров, Хв. Вовк, А. Кримський, а також сучасних вчених, які неодноразово зверталися до вивчення цієї проблеми: В. Борисенко, В. Давидюка, З. Марчук, у студіях яких зроблено спроби ґрутовного потрактування генеалогії українського весільного обряду, що вигідно доповнює аналітичний матеріал зазначеного розділу.

Загальні Висновки до дисертації є достатньо підставними, виваженими, самостійними та повністю відображають виконання поставленої мети і дослідницьких завдань.

Зазначу, що висловлені у Відгуку зауваження та спостереження не применшують вартості роботи Оксани Володимирівни Галайчук, наукові здобутки якої є достатньо аргументованими й плідними, а висновки переконливими. Це скоріше запрошення до дискусії та поради, оскільки, як було зазначено вище, тема надзвичайно перспективна і, думається, в майбутньому від авторки можна чекати комплексного ґрутовного дослідження реліктів лицарського фольклору в різних жанрах української народної словесності. Зазначимо, що Автореферат повністю відповідає змісту та основним положенням дисертації, які достатньо апробовані у наукових конференціях та відображені у відповідних публікаціях.

Дисертаційна робота О. В. Галайчук є самостійною, завершеною працею, виконаною на належному науково-методологічному рівні й відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13 та вимогам, які встановлені

пунктах 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016) Вважаю, що авторка цієї дисертації заслуговує на присвоєння їй наукового звання кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.07 – фольклористика.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук, професор
кафедри культурології та філософії
Національного університету
«Острозька академія»

Янковська Ж. О.

ПІДПІС Світличної
ВІДПВЕРТЖУЮ
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ
КАДРІВ НАУ «ОА»

І.В. Махац